

AUDIO NİTQİN DƏQİQLİYİ

Açar sözlər: fikrin dəqiqliyi, təfəkkür, müşahidə, qavrama, düşüncə qabiliyyəti

Ключевие слова: точность идеи, мышление, наблюдение, соображение, способность мыслить

Key words: the punctuality of the idea, mentality, observation, perception, thinking ability

Nitq fikirlə dilin vəhdəti olduğu kimi, nitq mədəniyyəti də fikri beyində formalaşdırmaq və dil vasitəsilə ifadə etmək mədəniyyətidir. Mətbuat (publisistika) üslubunu ədəbi dilin başqa üslublarından fərqləndirən başlıca cəhət fikrin (informasiyanın) sənədlərə, gerçək hadisələrə söykənməsi və sənədli fikrə müvafiq sənədli dil vahidlərinin seçilib məzmununa (fikrə) uyğun formaya salınmasıdır.

Bəlli olduğu kimi, yazıçıdan fərqli olaraq jurnalist (publisist) həyatı, onun bir parçasını, fraqmentini gerçəkliyə ən yaxın şəkildə, yəni dəqiq əks etdirməyə borcludur. Rus tədqiqatçısı B.İ. Muçkin bu məsələni şərh edərək yazır ki, iki cür dəqiqlik var: müəllif fikrinin dəqiqliyi və onun söz təcəssümünün dəqiqliyi, yaxud niyyətin dəqiqliyi və icranın dəqiqliyi.

Nəyin -müəllif fikrinin, yoxsa o fikri ifadə edən dil vahidlərinin dəqiq olub olmadığını aydınlaşdırmaq lazımdır. Müəllifin fikri o zaman dəqiq olur ki, o, dildənkənar gerçəkliyin əks etdirmə fraqmentinə (fakt) maksimum uyğun gəlsin. Dil vahidləri isə o zaman dəqiq olur ki, o, müəllif fikrinin “boyuna biçilsin”, yəni ondan nə böyük, nə də kiçik olsun, müəllifin gerçəklik əsasında düzgün formalaşmış fikrini mümkün qədər tam, düzgün və aydın əks etdirsən. Burada “mümkün qədər” ifadəsini ona görə işlədirik ki, fikrin tutumu həmişə dilin tutumundan genişdir. Hətta dünyanın ən zəngin dili belə gerçəkliyi tam ifadə etmək gücünə malik deyil.

Buna görə də hər bir fikir vahidinə uyğun dil vahidi tapmaq çox vaxt mümkün olmur. Bu səbəbdən söhbət fikrin tam yox, mümkün qədər tam ifadəsindən gedə bilər. Başqa sözlə, fikir əks olunan real gerçəklik fraqmentinə (fakta) nə qədər yaxındırsa, bir o qədər dəqiq olur.

Müəllif fikrini ifadə edən sözlər, illüstrasiyalar, tərtibat elementləri və s. həmin fikri nə qədər düzgün, nə qədər dolğun, nə qədər aydın əks etdirsə,

jurnalistin nitqi bir o qədər dəqiq, bir o qədər dolğun, bir o qədər aydın olar . Deməli, jurnalistin nitq mədəniyyətinin birinci şərti müəllif fikrinin real gerçəkliyə və seçilmiş ifadə vasitələrinin müəllif fikrinə uyğunluğuna nail olmaqdır. Mütəxəssislər bunu fikrin dəqiqliyi və kommunikasiyanın dəqiqliyi kimi izah edirlər. Burada dörd hal müşahidə olunur:

1. Fakt dəqiq, kommunikasiya qeyri-dəqiqdir. Yəni müəllifin fikri real gerçəkliyə, fakta uyğun formalaşmış, amma onun təsviri- söz, illüstrasiya, tərtibat elementləri və s. ilə əksi qüsurludur. Forma məzmunu dəqiq əks etdirmir (Müəllif qatığın “ağ” olduğunu düzgün müşahidə edib, amma mətndə “ağ” əvəzinə deyək ki, şəffaf, yaxud “bəyaz” sözünü işlədib).

2. Fakt qeyri-dəqiq, kommunikasiya dəqiqdir, yəni müəllif gerçəkliyi düzgün qavraya bilməyib, beynində səhv fikir formalaşdırıb, amma həmin səhv fikri dəqiq ifadə edib (müəllif ağ qatığı qara kimi görüb).

3. Fakt da, kommunikasiya da qeyri-dəqiqdir (Müəllif ağ qatığı qara görüb və qara sözü əvəzinə tutaq ki, tünd sözünü işlədib. Bu son dərəcə nadir situasiyadır).

4. İdeal variant budur ki, fakt da dəqiq olur, onun ifadəsi də (Müəllif qatığın ağ olduğunu düzgün müşahidə edib və ağ sözünü də yerində işlədib).

Jurnalistika peşəsinə yiyələnməyi qərara almış gənclərin eyni vaxtda həm düzgün düşüncə qabiliyyəti, həm də fikri düzgün ifadə etmək bacarığı olmalıdır. İxtisas təhsili düşünməyi bacarmayanlara düşünmək, yazmaq bacarmayanlara yazmaq öyrədə bilməz. İxtisas təhsili yalnız hər iki sahədəki başlanğıc qabiliyyəti inkişaf etdirmək, yönəltmək, zənginləşdirmək, cilalamaq, sahmana salmaq üçündür.

Dördüncü varianta nail olmaq üçün tələbələrə iki yöndə iş aparmaq lazımdır:

a) müşahidə və qavrama (təfəkkür, yəni fikrin düzgün formalaşması) üzərində iş;

b) publisistik-jurnalistlik qabiliyyəti, yəni fikrin sözlər, illüstrasiyalar, tərtibat elementləri və s. ilə düzgün qovuşdurulub jurnalist nitqinə çevrilməsi mərhələsi üzərində iş.

Bu dediklərimizlə əlaqəli bir daha radioda bir neçə jurnalist qüsurlarını araşdıraq:

“Həm müasirliyini, həm də qədimliyini gözləyən Bakı dünyanın mərkəzindədir” (14.05.15 Azərbaycan “Gəl səhərim”) əvəzinə demək lazımdı: “Həm müasirliyini, həm də qədimliyini gözləyən Bakı dünyanın diqqət mərkəzindədir”.

“Türkiyə ilə bağlı xəbərləri təqdim edirəm, hava xəbərlərini təqdim edirəm, valyuta məzənnəsini təqdim edirəm, sizə çatdıracağlarım bu qədər və s.” (26.07.15 ANS “Xəbərlər”). Xəbər aparıcısı cümlənin xəbərlərini özünəməxsus olan dil ilə, birinci şəxsin təki ilə çatdırır. Lakin xəbərlər işi

kollektiv əməyin məhsulu olduğu üçün belə deyimlər cəm şəklində deyilməlidir. Demək olardı: “Türkiyə ilə bağlı xəbərləri təqdim edirik, hava xəbərlərini təqdim edirik, valyuta məzənnələrini təqdim edirik, sizə çatdıracaqlarımız bu qədər və s.”.

“Bax beləcə, əziz dinləyicilər sizə son xəbərləri çatdırdıq” (01.05.15 Speys “Xəbərlər”). Xəbərlər proqramında “beləcə” kimi əzizləmə mənasında olan sözləri işlətmək yaxşı alınmır. Onun əvəzinə, “belə” sözü işlənsə yaxşıdır.

Hava haqqında olan məlumatı oxuyub bitirən aparıcı deyir: “Bunu mən demirəm, burada yazılıb, babalı hidrometrologiya komitəsinin boynuna” (05.05.15 Araz FM “Xəbərlər”). Xəbərlər proqramında belə yarızarafat, yarı ciddi cümlələr işlətmək yersizdir, böyük quruma nəzakətsizlikdir.

“Saatın tamamına 10 dəqiqə qalır, yox e 15 dəqiqə” (20.07.15 İctimai “Səhər”), “İndi isə saatın tamamına 36 dəqiqə qalır, yox e ... 40 dəqiqə qalır” (28.4.15 ANS “Xəbərlər”). Bu cür çaşqınlıqlar dinləyicini də çaşdırır. Bəlkə, saati olmayan bir şəxs radiodan saati öyrənmək istəyir.

“Saat düz səkkiz tamamdı, belə desək, Azad Azərbaycanın səhər xəbəri efirdədi” (06.05.15). Yenə həmin radioda, həmin proqramda aparıcı deyir: “Bax, elə o, belə desək qanunvericiliklə qəbul edildi”. Burada “belə desək” artıq kəlmədi və aparıcı özü sanki bu sözlə verdiyi xəbərə şübhə gətirir, şərt qoyur. Söz xatirinə belə ifadələr işlətmək düzgün deyil.

“Saatın tamamında görüşənədək”, “Saatın tamamında xəbərlər olacaq”, “Saatın tamamında musiqilər səslənəcək” və s. Saatın özünü dəqiq deyil, “saatın tamamı” ifadələri ilə informasiyalarını vermək bütün radiolarda demək olar ki, hazırda dəb halını alıb. Saatın özünün “saat 8-di”, “saat 10-du” və s. kimi səslənməsinə kimlərinsə ehtiyacı ola bilər.

Bir də ki, saat özü də dəqiqlik sevir. Saati idarə edən, bildirən söz yox, rəqəmdi. Xəbər, informasiya da vaxtın dəqiq deyilməsini sevir. Saatın və xəbərin dəqiqliyini gözləyənlər var. Elə dəqiqliyi gözləmədiklərinə görə, bəzən dinləyicilərə, aparıcılara irad tuturlar. Məsələn, birbaşa telefon əlaqəsində olan aparıcıya dinləyici deyir: “Qardaş, Bakı 2015 Olimpiada oyunları demək düz deyil. Bu, Avropa oyunlarıdır” (06.05.15 Azad Azərbaycan “Səhər”).

13.07.15 Xəzər radiosunun xəbərlərində aparıcı bəzi sözləri elə tələffüz edir ki, necə deyərlər sanki “ürəyinin tikanını çıxarır”. “Bir çox sürücülər isə avtomobilin texniki baxışı zamanı hansı sənədlərin lazım olduğunu bilmir” cümləsində “bir çox”, “Qusarda reydl keçirildi” cümləsində “reyd” sözünü, “Yunanıstanla bağlı yekun razılaşma əldə olundu” cümləsində “yekun” sözünü o qədər uzadır, vurğulayır ki, sözün şitini çıxarır.

“Prezidentimizin məqsədyönlü siyasəti sayəsində müvəffəqiyyətlər qazanırıq” (23.05.15 Azərbaycan “Gəl səhərim”) cümləsində xüsusi intonasiya ilə “məqsədyönlü” sözü bölünür.

Azərbaycan radiosunun “İdman” proqramının (23.05.15) aparıcısı pıçıltı ilə danışdı. Belələrini müşahidə etdikcə, Azərbaycanın dəyərli diktorları və aparıcıları yada düşür. Məsələn, Roza Tağıyevanın nitqində “Dünən, bu gün, sabah bizimlə- Azərbaycan radiosu ilə, mənim radiomla” anonsunu dinlədikcə insan sanki sehrə düşür. Səs, tələffüz çəkir insanı, onu eşitmək istəyirsən, unutmursan. Şəfəq Əlixanlının, Rəfael Hüseynovun apardığı verilişləri dinlədikcə dinləmək istəyirsən.

Çaşqınlıqlarla, baş-ayaq, şit sözlərlə dolu “salamlaşmanı, sağollaşmanı” eşitmək istəmirsən. Bəzi proqram aparıcılarının verilişi başlayarkən salamlaşması, verilişi bitirərkən sağollaşması adama xoş gəlir. Məsələn, “Axşamınız xeyir olsun. Aranlı-dağlı ellərimiz, obalarımız, el içi durnaboğaz qız-gəlinlərimiz, yurda dayaq, el-obaya gərək cavan-comrullarımız, qotaz yaxalı, qonovuz çuxalı ağsaqqal bəy babalarımız.

On iki taxta tumanlı, dili-ağzı dualı, köklü imanlı, pək bikə-bəyim nənələrimiz, belə hamılıqnan çox gördük sizləri. Əliniz işdə, könlünüz xoşluqda olsun, istəklilər. Yüz il ömür sürün, bir gün uf deməyin. Tanrı hər birinizin bucağını dolu, ocağını isti eləsin” (Azərbaycan “Bulaq”).

“Vaxtın necə keçməsinə bilmədik, bizə ayrılan efir vaxtı başa çatır. Sonda sizə arzularımız: Gülü gülənə ver, qəlbi sevənə, Aşiq olmaq gözəl şeydir, qiymətini bilənə ver. Bunu arzulayırıq sizə. Elə özümüzə də. Uğurlu gün qiymətiniz olsun. Bir daha sabahınız xeyir” (Azərbaycan “Gəl səhərim”).

Radio televiziya ilə çiyin-çiyinə addımlayır. Böyük qardaş kimi dilimizin saflığını qoruyur, təbliğ edir. Hər bir jurnalist radionun bu ideyasına, bu amalına sadıq qalmalı, ədəbi dilimizin saflığını qorumağıdır.

Ədəbiyyat

1. Əhmədov B.A. Nitq mədəniyyətinə verilən ətəblər haqqında .Azərbaycan nitq mədəniyyəti problemləri. Bakı -1988
2. Həsənov H. Nitq mədəniyyəti və üslubiyyatın əsasları. Bakı -1999
3. Qurbanov A. Azərbaycan nitq mədəniyyəti problemləri Bakı -1988
4. Q.Məhərrəmli Radio verilişlərinin dili və üslubu. Bakı-2011
5. Q.Məhərrəmli. Televiziya jurnalistikasının əsasları. BDU Nəşriyyatı. Bakı-2005
6. Q.Məhərrəmli. Kütləvi Kommunikasiya və dil. “Çaşıoğlu” nəşriyyatı. Bakı-2004
7. Məmmədov İ. Ekran, efir və dilimiz, Bakı, Elm 1989

А.Гаджиева

Точность журналистской речи

Резюме

Журналист должен отразить жизнь и ее фрагменты. Имеется две точности в журналистике: точность авторской мысли и точность его слов. Слова, выражающие идею автора, чем лучше будет отражать его мысли, тем речь журналиста будет яснее, аккуратнее и полнее. В статье даются достаточно пояснений по этому поводу. Приведены примеры от радио передач. Обсуждаются допустимые ошибки в радио передач.

Радио показывает чистоту нашего языка и пропагандирует его. Радио журналисты должны говорить так, чтобы их слушатели не смогли найти в речи никаких недостатков.

Ведущая программы «Спорт» азербайджанского радио (23.05.15) разговаривала шепотом. Как они отмечают, они достойны уважаемых мыслителей и президентов Азербайджана. Например, в речи Розы Тагиевой, когда она услышала объявление «Вчера, сегодня, завтра с нами - азербайджанское радио, с моим радио», люди, похоже, находятся в настроении. Звук, человек, который молится, ты хочешь его услышать, не забудь. Вы хотите послушать слушателей Шафага Алиханлы и Рафаэля Гусейнова.

Каждый пытается научиться чему-то по радио. Каждый журналист должен помнить об этом каждый раз. Им нужно помнить, что радио распространяет интеллект.

А.Надиева

The punctuality of journalist's speech

Summary

A journalist has to express life, a part of it, its fragment punctually. There are two kinds of punctuality: the punctuality of the authors opinion and punctuality of his word. If the words expressing the author's opinion are clear, punctual, full, the journalist's speech becomes so clear, punctual and full. The article has explanations appropriate to this idea. Examples of radio broadcasts are shown. Mistakes in radios are mentioned.

The radio maintains the cleanliness of our language and propagates it. There are some mentions about "the radio journalist should talk so carefully that the listener should not understand his mistake".

The leading program of the "Sport" radio program was broadcast by the Azerbaijani radio (23.05.15). How can they get out of it, their friends and their great friends? In the words of Rozy Tagiyeva, when he heard the announcement, "Today, this day, with my family - Azerbaijani radio, with my radio", people, like, live in the dwelling. Sound, man, you pray, you want to hear or to lose. Вы хотите послушать послушать слушателей Shafaga Alihan and Rafael Guseinova.

Everyone tries to learn something from radio. Every journalist has to remember this every time. They have to remember that radio propagates intelligence.

Rəyçi: Qara Məşədiyev
Filologiya elmləri doktoru, professor